

Hopende u hiermede van dienst te zijn over, vol tips voor ambtenaren, die vooral naar hun schriftelijk taalgebruik zouden moeten kijken. Bij de Nederlandse Spoorwegen (NS), een bedrijf dat veel onder vuur ligt, maar eigenlijk vooral om de dienstverlening en zelden om het taalgebruik, valt juist het mondelinge taalgebruik op. In de omroepberichten in de trein en in iets mindere mate op de stations, zitten veel vrij formele woorden, die eigenlijk ook meer schrijftaal zijn. *Met medeneming van uw eigendommen, tevens, alsmede* zijn woorden die je echt live in Nederlandse treinen kunt horen, terwijl bijna niemand zoiets zou zeggen. Dat gaat dan vaak ook hakkelerend, of niet helemaal correct: *tevens ook* hoor je bijvoorbeeld vaak.

We lijken dus voortdurend erg te moeten zoeken naar woorden op kantoor. Dat levert veel krampachtig en ook een beetje lachwekkend taalgebruik op. Japke-d. hoorde van een 'customer experience executive' dat Engels juist zo nodig was op de werkvloer, omdat alles in het Nederlands zo 'boerenerfachtig' klonk. Maar boerenerfachtig is kantoortaal juist óók, met zijn doorakkeren, ploegen en bakken! •

DE AUTEUR

Vivien Waszink is onderzoeker/taalkundige bij het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) en schrijft graag over jongerentaal, nieuwe woorden en taalverandering. •
vivien.waszink@inl.nl

Taal is nooit neutraal

Vier recente boeken over klare (en minder klare) taal

Kristien Spillebeen

Als u schrijft (of spreekt voor een publiek), hebt u tal van manieren om uw boodschap te verpakken, afhankelijk van wat u ermee wilt bereiken. Tegelijk bent u zich ervan bewust dat uw taaluiting haast nooit (precies) zal uitdrukken wat u bedoelt. In zakelijke communicatie is dat een nadeel: u wilt immers een heldere en ondubbelzinnige boodschap brengen.

De vier gerecenseerde boeken:

- 1) Jan Hautekiet en Ann De Craemer: *Heerlijk Helder. Weg met kromcommunicatie*, Uitgeverij Polis, 2015, 160 p. (ISBN 978 94 6310 005 2)
- 2) Gonnie Put: *Klare taal. Afkicken van ambtenarees*, Uitgeverij Politeia, 2015, 77 p. (ISBN 978 2 509 02541 8)
- 3) Ronny Boogaart: *Een sprinter is een stoptrein zonder wc. De sturende kracht van taal*, Amsterdam University Press, 2015, 139 p. (ISBN 978 90 8964 895 2)
- 4) Jan Blommaert: *Let op je woorden. Politiek, taal en strijd*, EPO, 2016, 164 p. (ISBN 978 94 6267 067 9)

Wie een zakelijke tekst schrijft, wil dat zijn lezer precies die betekenissen uit zijn tekst destilleert die hij zelf in zijn hoofd had. Dan maar zo helder mogelijk communiceren? Zo eenvoudig is

dat niet. Als bewijs de talloze boeken en boekjes die al over dat onderwerp zijn verschenen. Ik licht er vier uit van het afgelopen jaar, uit België en uit Nederland, bedoeld als leesboek of als praktische gids. Vier heel verschillende publicaties, elk met een eigen visie en missie, en toch ...

KLARE TAAL: MISSION IMPOSSIBLE?

De internationale *IC Clear Clarity*-conferentie in Antwerpen, nu bijna twee jaar geleden, heeft heel wat in beweging gebracht. Naar aanleiding van dat congres over klare taal nodigde Jan Hautekiet in zijn ochtenduitzending op Radio 1 zijn luisteraars uit om moeilijk begrijpbare teksten op te sturen. Door die oproep kwam een en ander in een stroomversnelling. Tot zijn verbijstering kreeg Hautekiet zo'n overvloed aan inzendingen binnen, dat hij besloot om er een heuse campagne aan te wijden. Zijn doel was overheden en bedrijven ertoe aan te sporen om duidelijker te communiceren. *Heerlijk Helder* was geboren. Een panel van

taalprofessionals analyseerde in het voorjaar van 2015 de ingestuurde teksten, herschreef een deel ervan en gaf tijdens de uitzending tips voor duidelijke communicatie. Elke week kwam een andere sector aan bod: de politiek, de juridische en financiële wereld, de overheid, de bedrijfsweld, de medische wereld, de mu-sea ... Jan Hautekiet liet geen enkele sector ongemoeid, want ze bleken allemaal in hetzelfde bedje ziek. Drie maanden lang kreeg de campagne flink wat aandacht in de klassieke en – vooral – de sociale media. Maar na de slotshow begin april 2015 deemsterde de aandacht een beetje weg.

HEERLIJK HELDER ROEPT KROMMUNICATIE EEN HALT TOE!

Toch hebben acties als de *IC Clear Clarity*-conferentie en *Heerlijk Helder* meer opgebracht dan het heldere pv voor snelheidsovertredingen dat Cathérine De Bolle, commissaris-generaal van de Belgische federale politie, tijdens de slotshow van *Heerlijk Helder* plechtig had beloofd. Al of niet toevallig zijn er het voorbije jaar tal van

boeken en boekjes op de markt gebracht die focussen op heldere communicatie. Een daarvan is *Heerlijk Helder. Weg met krommunicatie!*, van Jan Hautekiet en Ann De Craemer, taalblogster en voorzitter van het *Heerlijk Helder*-panel. De ondertitel is geïnspireerd op een sketch van het Simplisties Verbond (Kees van Kooten en Wim de Bie) uit 1975, waarin het duo illustreert wat krommunicatie inhoudt: praten zonder iets te zeggen. Op dezelfde manier laten Jan Hautekiet en Ann de Craemer aan de hand van (soms hilarische) voorbeelden zien waar het bij communicatie zoal fout loopt. Ze proberen te achterhalen waarom communicatie zo gemakkelijk verglijdt in wollig taalgebruik. Hun ultieme doel is politici, juristen, ambtenaren, professoren, CEO's, dokters, managers en ga zo maar door, duidelijk te maken dat heldere communicatie wel degelijk voordelen biedt, niet alleen voor hun publiek, maar ook voor henzelf. Het boekje bevat vijf hoofdstukken waarin telkens het taalgebruik van één

domein aan bod komt: politiek, justitie, de academische wereld, het management en de medische wereld. Per domein laten ze ook een expert van het vakgebied aan het woord: achtereenvolgens zijn dat speechschrijver Vincent Stuer, advocaat Walter Van Steenbrugge, hoogleraar Wijsbegeerte en Moraalwetenschap Johan Braeckman, ICT-consultant Michel De Coster, en hoofd-docente Orthopedie en Handchirurgie Ilse Degreef. Een aantal toepasselijke cartoons van Kim leuken het boekje op.

Heerlijk helder is een 'slim' boekje, met tal van verwijzingen naar auteurs, filosofen en wetenschappers die in het verleden al hebben gewezen op het belang van klare taal, van George Orwell tot Willem Elsschot, van Hippocrates tot James Gingell. *Heerlijk Helder. Weg met krommunicatie!* is geen stijlgids of taalzuiveringsboekje van het genre 'Zeg niet ..., maar wel ...'. Het is een helder boekje, dat prettig leest en toont hoe de aandacht voor klare taal gegroeid is én waar het bij klare taal allemaal om draait. Meer lezen? <http://www.radio1.be/programmas/heerlijk-helder/heerlijk-helder-hautekiet-schenkt-klare-taal>

AFKICKEN VAN AMBTENAREES: EEN KRUISTOCHT TEGEN WOLLIGE OVERHEIDSTAAL

In de reeks *Communicatie* is bij Politeia heel recent *Klare Taal*. *Afkicken van ambtenarees* van Gonnie Put verschenen. Als juriste is Gonnie Put erg begaan met helder juridisch taalgebruik. Ze runt

het Bureau Klare Taal, dat ze zelf een 'adviesbureau voor klare taal in juridische en andere teksten' noemt. Daarnaast geeft ze opleidingen aan onder meer notarissen, diplomaten in spe en studenten in de rechten.

Met haar gids *Klare taal* streeft Gonnie Put hetzelfde nobele doel na als Jan Hautekiet en Ann De Craemer: mensen ervan overtuigen dat klare taal werkt en dat helder schrijven voordelen biedt voor zowel de 'zender' als de 'ontvanger' van de boodschap. Ze pikt er één specifieke doelgroep uit: de overheidscommunicatoren. In tegenstelling tot *Heerlijk Helder* is *Klare taal* wél een heel praktische en praktijkgerichte gids, met concrete tips en sprekende voorbeelden.

Het boekje valt grosso modo uiteen in drie delen. Ongeveer een derde wordt ingenomen door de inleiding. Daarin stelt de auteur een werkbare definitie van 'klare taal' voor, somt ze de voordelen van klare taal op en vraagt ze zich af waarom klare taal zo zelden als een prioriteit wordt beschouwd. Verder geeft ze enkele

„ Niemand wordt gespaard want ze zijn allemaal in hetzelfde bedje ziek. ”

voorbeelden van goede praktijken uit Nederland én Vlaanderen. Ze verwijst daarbij ook expliciet naar de *IC Clear Clarity*-conferentie van eind 2014 en naar de *Radio 1*-actie van Jan Hautekiet in het voorjaar 2015 (ze was overigens zelf ook lid van het *Heerlijk Helder*-panel). Het middelste deel van het boekje bevat 26 tips om af te kicken van het ambtenarees: 18 tips die in alle tekstsoorten toegepast kunnen worden en 8 specifieke tips voor brieven en e-mails. De tips zijn niet nieuw, maar ze worden zeer helder voorgesteld en telkens met een sprekend voorbeeld geïllustreerd. In het laatste deel van *Klare taal* zet Gonnie Put alle tips nog een keer op een rijtje. Jammer misschien dat ze die tips niet op een los kartonnetje in het boek heeft opgenomen: een inlegvel dat haar lezers uit het boekje hadden kunnen halen om als geheugensteuntje naast hun pc te leggen. Verder geeft ze een aantal herschrijffvoorbeelden (*Voor & na*) en alfabetische lijstjes met ouderwetse en formele woorden, logge voorzetseluitdrukkingen, en andere logge (omslachtige) uitdrukkingen. Haar boekje sluit ze af met een verwijzing naar een aantal interessante boeken en websites voor wie meer wil lezen, en met de tekst van het *Heerlijk Helder*-lied dat Raymond Van het Groenewoud heeft geschreven voor de slotshow van *Heerlijk Helder*.

„Wie de tips in deze gids toepast, heeft al een hele weg afgelegd richting klare taal. ”

Klare Taal. Afkicken van ambtenarees is een wervend geschreven boekje, dat vooral bedoeld is om handvatten aan te reiken aan iedereen die teksten voor de overheid schrijft en helder wil communiceren maar niet goed weet hoe daaraan te beginnen. Het boekje leest erg vlot. Wat erin staat, is niet nieuw en de tips zijn allerminst bedoeld voor ervaren tekstschrijvers en overheidscommunicatoren, maar de meerwaarde schuilt in de praktische bruikbaarheid ervan: wie de tips toepast, heeft al een hele weg afgelegd richting klare taal!

Meer lezen? www.bureauklaretaal.be/schrijftips

DE STURENDE KRACHT VAN TAAL

Taal wordt in de eerste plaats gebruikt om te informeren: zaak is dan om de boodschap zo helder en begrijpbaar mogelijk te formuleren. Maar taal kan ook voor heel andere doeleinden worden gebruikt, bijvoorbeeld om de ontvanger te manipuleren. Door de manier waarop iemand iets zegt of schrijft (of net verzwijgt), stuurt hij zijn lezer of luisteraar al in een bepaalde richting. Daarover gaat *Een sprinter is een stoptrein zonder wc* van Ronny Boogaart. Boogaart is docent en onderzoeker aan de Universiteit Leiden. Zijn boek over taal gaat volgens hem niet zozeer over wat mensen zeggen, maar over wat ze niet zeggen.

Niet toevallig draagt het boek als ondertitel *De sturende kracht van taal*. In de inleiding legt Ronny Boogaart dat op een heldere manier uit aan de hand van enkele voorbeelden. Een daarvan komt uit het NRC Handelsblad. In een interview van 2013 met Alex Brenninkmeijer, de toenmalige Nederlandse ombudsman, wordt diens privé-situatie als volgt samengevat: *Getrouwd met Sacha*

Prechal, twee zoons. Achteraf moest het NRC die uitspraak rechtzetten omdat het ging om zoons uit een vorig huwelijk van Brenninkmeijer. Hoewel er niet letterlijk stond dat de zonen ook van Sacha Prechal waren, stuurde de formulering de lezer wel in die richting, zo bleek. Boogaart concludeert daaruit dat een zin niet de som is van de afzonderlijke woorden en dat er dus altijd méér (of iets anders) in kan worden gelezen dan wat er letterlijk staat. Hij gaat zelfs nog een stapje verder: als schrijver of spreker ben je niet alleen verantwoordelijk voor de letterlijke betekenis van je woorden, maar vooral voor wat je lezer of luisteraar uit je woorden kan afleiden. Je kunt de werkelijkheid op twee manieren uitdrukken: door de nadruk te leggen op wat er is, of op wat er niet is. Vandaar de titel van het boek: de vroegere naam *stoptrein* legt de nadruk op stilstand (een trein die overal stopt en dus dikwijls níét rijdt); de nieuwe benaming *sprinter* beklemtoont vooral beweging (een trein die korte stukjes heel snel rijdt).

Een sprinter is een stoptrein zonder wc bestaat uit twee delen; elk deel bevat een groot aantal korte hoofdstukjes over een specifiek thema. Daardoor is het boek erg vlot leesbaar: de auteur serveert hapklare brokken die lezen als een trein (een *sprinter*!). In het eerste deel bespreekt Boogaart het verschil tussen betekenis en bedoeling. Hij heeft het onder meer over scheldwoorden, over de taal filosofische 'betekenis' van betekenis, over hoe je de bedoeling van een spreker of schrijver uit zijn woorden kan afleiden, over oncoöperatieve taalgebruikers en over wat er allemaal komt kijken bij de interpretatie van een zin. Het tweede deel gaat vooral over de sturende kracht van grammatica. Boogaart vertrekt in elk hoofdstukje van een concrete zinsconstructie. De voorbeeldzinnen doen soms wel wat 'Noord-Nederlands' aan, maar je kunt ze zo vervangen door 'Belgische' alternatieven.

„Je kunt de nadruk leggen op wat er is, of op wat er niet is. ”

Een grote meerwaarde van dit boekje schuilt in de beknopte *Aantekeningen* waarmee Boogaart elk hoofdstukje afsluit. Daarin geeft de auteur wat achtergrondinformatie over het hoofdstuk: zijn inspiratiebronnen, eerdere versies van het hoofdstukje, verwijzingen naar andere artikelen over hetzelfde onderwerp ... Als lezer kun je niet wachten om alle artikelen en columns op te zoeken en er meer over te lezen.

MEER GRIP OP DE DAGELIJKSE WOORDENBRIJ

Jan Blommaert neemt met zijn boek *Let op je woorden. Politiek, taal en strijd* vooral de politieke taal op de korrel. Hij noemt zijn boek zelf een praktische handleiding in de sociale strijd. Blommaert probeert naar eigen zeggen een verklaring te bieden voor onze machteloosheid tegenover de woordenbrij die met name politici ons dagelijks

inlepen en waarmee ze ons de meest ongelooflijke ideeën doen slikken. Tegelijk wil hij ons leren hoe we ons toch tegen die manipulatie kunnen teweerstellen. Als hoogleraar aan de Tilburg University heeft Blommaert tal van academische publicaties op zijn naam staan, maar met dit boek wil hij vooral een breed publiek bereiken. Geen moeilijke woorden dus, of technische analyses. De auteur noemt zijn boek een soort van lessenreeks die de lezer het gevoel geeft 'dat de dingen eenvoudig te begrijpen zijn, maar dat ze daarom niet eenvoudig zijn'. Blommaert bedoelt dat heel letterlijk: aan het eind van het boek is een oefeningreeks opgenomen die in een opleiding kan worden gebruikt.

Let op je woorden bevat drie delen. In het inleidende deel schetst Blommaert de snel veranderende context van het publieke debat en geeft hij uitleg bij de methodologie die hij zal gebruiken. Dit deel is een beetje taai en had naar mijn gevoel wat beknopter gemogen. Het tweede deel, 'Een handleiding voor kritiek', is immers veel interessanter. Daarin behandelt Blommaert vier belangrijke actuele thema's: economie, arbeid, vakbonden en stakingen, en migratie en veiligheid. Hij stelt het hedendaagse discours aan de kaak: door actuele uitspraken, die wij soms heel vanzelfsprekend vinden, te analyseren en te herformuleren legt hij de vinger op de wonde. De *framing* die ons wordt opgedrongen, heeft een verregaande invloed op ons denkpatroon. Een voorbeeld: door het gebruik van woorden als *loonlasten* of

loonhandicap worden lonen stevast bekeken vanuit het standpunt van de werkgever (een werknemer vindt zijn loon immers geen last of handicap). Bovendien worden die termen alleen gebruikt voor het loon van werknemers, niet voor het toploon van kaderleden, dat voor een bedrijf veel meer een *last* is dan het loon van een arbeider.

In het derde, meer beschouwende deel heeft Blommaert het onder meer over de hedendaagse mediatisering en de nieuwe kenniscultuur. Terwijl het tweede deel vooral focust op woorden in een 'kleine' context (een alledaags gesprek, een discussie), spitst het derde deel zich meer toe op het publieke communicatiegedrag in onze samenleving. Blommaert legt ook in dit deel een paar belangrijke knelpunten bloot. Een voorbeeld: dankzij de massamedia komen in het huidige debat veel meer mensen aan het woord dan ooit tevoren, maar steeds minder mensen hebben echt iets te zeggen. De auteur schetst in het begin een overwegend negatief beeld van de nieuwe debatcultuur. In het derde deel toont hij aan dat die nieuwe debatcultuur toch ook een enorm potentieel heeft: als leeromgeving om jezelf op te leiden tot een nieuw type van kritische democraat. Hij pleit er dan ook voor om veel zorgvuldiger om te springen met de nieuwe media. Kortom, *Let op je woorden. Politiek, taal en strijd* van Jan Blommaert is een geëngageerd boekje dat iedereen zou moeten lezen. Het leert je immers om kritischer te luisteren naar het politieke discours, ook al ben je het misschien niet (helemaal) eens met de standpunten van Blommaert. •

“ In het huidige debat komen meer mensen aan het woord dan ooit tevoren, maar steeds minder mensen hebben echt iets te zeggen. ”

DE AUTEUR

Kristien Spillebeen is taaladviseur bij de Vlaamse overheid en redactielid van *Ad Rem*. • kristien.spillebeen@kb.vlaanderen.be

WIN!

We geven twee exemplaren weg van *Een sprinter is een stoptrein zonder wc*. Laat ons in een mailbericht naar info@vvzc.be weten wat er fout is in deze zin:

Ingepakt als een maanmanneletje kan het asbest worden verwijderd.

Onder de correcte antwoorden verloten we twee boeken.